

Witte nog

De gebruikte foto's komen o.a. uit het archief van Wim Pompen.
Verder zijn er foto's van Mary Verhagen-van Draanen en Erik van Asten.

De tekst is geschreven op basis van hetgeen verteld is in De Huiskamer.

BOERENLEVEN OVER O.A. DORSEN EN MELKEN.

17 November 2019 aflevering 30 over o.a. dorse en melken.

De verhalen worden verteld door Toos van Lieshout, Johan Bax en Frans van Mierlo.

Speciale gast is Peter van Rijsingen die komt vertellen over het "melkscheppen"

Witte nog

Dorsen met de hand

In de vroege morgen werd de rogge gedorst met de vlegel. Dat dorsen gebeurde thuis buiten of in de schuur. Wat is dorsen? Dorsen is het graan uit het koren halen. De korenschoven waren in de schuur opgestapeld en zodoende gedroogd. Of ze zaten in een korenmijt. Vroeger dorste men met de hand. Dat werd gedaan met de vlegel. Het graan werd los op de grond gelegd. Dan kwamen

de mannen die erop begonnen te slaan, meerdere mannen tegelijk. Het ging in een bepaald ritme. Daarna moest het graan opgeveegd worden en ging het in het wan.

Dorsen met het paard

Het paard liep buiten rond, in de manege, en stuurde daarmee binnen de dorsmachine. Pinnen draaiden rond in een wals en sloegen tegen de koppen van de schoven. Op die manier sprong het graan uit de aar. Het paard liep buiten, het dorsen zelf gebeurde binnen in de schuur.

Dorsen met de machine.

De hele schoof werd in de dorsmachine geschoven. Pinnen sloegen tegen

de aren aan waardoor de graankorrels eruit vielen. Als de boer heel goed koren had, werd het stro gebruikt voor walm. Dan werd de korenschoof ingestoken, teruggehaald, een halve slag gedraaid en opnieuw in het dorsmachine gestoken. Walm is de voorloper van riet voor op het dak en was goedkoper. Via een bepaalde schijf kwam het graan op de grond terecht en daar moest ze dan opgeveegd worden. Via de wan werd het kaf van het

koren gescheiden en daarna ging het graan in zakken. Later kwamen er slimme dorsmachines. Die werden aangedreven door een elektromotor. Deze dorsmachine produceerde veel wind, waardoor er veel stof opwaide in de schuur.

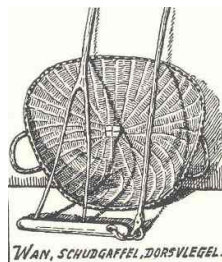
In Leenderstrijp hadden enkele boeren al vroeg een dorskas.

rechts
Frans Maas Hz

Louis Weijers aan het dorsen

WAN, SCHUDGAFFEL, DORSVLEGEL.

korenvat met tekst van Wim Pompen erboven

Het wannen in een wanmolen.

Een wan is een soort van ronde zeef, waarin het kaf van het koren gescheiden wordt. Een wanmachine, wanmolen. Je gooid koren met het kaf er tussen

Witte nog

De wanmolen

boven in de wanmolen. Dan moest je met een wiel het wan laten rond-draaien. Door het draaien van de trommel, het wan, ontstond er wind. De wind deed het kaf wegwaaien tus-sen het koren, zodat je alleen graan over hield. Ook dat was een stoffige bezigheid in de schuur.

groenvoer Jan Bax Hz en Jan Bax Jzn

het verwerken van groenvoer

Witte nog

De boer en het groenvoer

De koeien werden in de winter op stal gezet, wat inhield dat er dagelijks knollen moesten worden getrokken. Dit was normaliter het laatste akkerwerk van het jaar.

Bietenkoppen werden gebruikt als veevoer. De bieten moesten met de hand uit de grond gehaald worden, soms met behulp van een riek. Bieten rooien. De boer had ook knolgroen op het veld. Ook dat werd met de hand geplukt en opgeslagen als veevoer voor de winterperiode.

Koeien groenvoer voeren gebeurde soms met de gaffel.

Landbouwdiploma van Friedus van Asten

De waterput achter het huis

Water drinken.

Het water werd opgepompt uit de put. Met de pomp pompte je het water naar boven. In de tijden vóór de pomp werd het water met een emmer uit de put geschept. Er was een bepaalde handigheid voor nodig om de emmer

Ciska van Hooff-Driessen

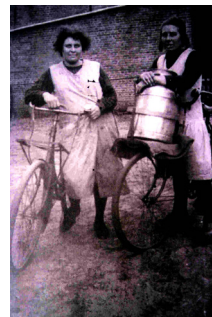

melkster Bets van Mensvoort-Schoone

verhalen van vroeger uit Leende

Drieka en Nel gaan melken

Witte nog

op zijn kop in de put te krijgen en hem daar beneden met water gevuld te krijgen.

Melken

Melkster Bets van Mensvoort-Schoone trekkend aan de 'strekels' (spenen) van de koe, terwijl de verse melk zingend in de schone emmer terecht komt. De melkster zit op een driepotige 'melkstoel'. Ze moest ook opletten dat de koe – in een poging lastige insecten te verjagen – niet met haar 'wapen' (staart) in de ogen van de melk(st)er zwiept. Op stal kon men zo'n zwieperd voorkomen door de staart aan b.v. een balk vast te maken.

Hoe ging het melken?

Half 6, 6 uur ging mijn vader net als elke andere boer, melken, de grote kinderen gingen mee. De andere kinderen gingen naar de kerk. Sommige kinderen gingen eerst mee melken en daarna nog naar de kerk. We fietsten tegen 6u naar de wei. Het was vaak heel mooi buiten. Mooie zonsopgangen boven de velden, boven de bossen. De melkbussen stonden vastgebonden voor op de transportfiets. De emmers lagen al in de wei en de melkstoeltjes ook. Je moest samen een stuk of 7 koeien melken. Er waren makkelijk te melken koeien, en lastig te melken koeien. Je had een minuut of 7 nodig voor een koe. Hoe moet je melken? Je moet twee spenen vastpakken en de melk eruit knijpen. Afhankelijk van de maat van spenen heb je een betere of minder goeie grip. Je ontwikkelde hierbij een bepaalde handigheid. Bovenaan de speen beginnen met knijpen en dan langzaam verder naar

moeder Bet en zoon Tiny van Meijl

Witte nog

beneden knijpen. Daar waren cursussen voor. Je molk de melk in een emmer. Als de emmer vol was ging de melk door een trechter, de zei, een zeef met daarin een speciaal wattige schijf, of in vroegere tijden een handdoek die om de zei werk vastgemaakt. Het wattig schijfje gaf een grove en een fijne zeefmogelijkheid. Zo kwam de melk 'schoon' in de melkbus, Met de volle melkbussen, meestal 2, fietsten we dan weer naar huis. De melk die nodig was voor het huishouden haalde men eruit. In de zomer werd de melk gekoeld, d.w.z. in de put achter het huis gehangen. Soms werd ook nog aan de straat gekoeld met waterringen om de melkbussen. Aan de kleur van de band band om de melkbus kon je zien of het melk van de morgen was. 's Morgens hadden de melkbussen een groene band en 's avonds een rode. Om 8 á 9 uur

De Romkar

kwam de 'romkar' en die bracht de melk naar de melkfabriek. En in 1950 was dat in Heeze.

Half 8, acht uur was er een ontbijt met spek in de pan of balkenbri. Vader en moeder dronken koffie. de kinderen verse melk? Soppen in de pan was een favoriete bezigheid. Romkarvaarders, melkventers c.q. melkboeren in Leende waren onder anderen Theo van Turnhout, Neel Hikspoors en later diens zoon Martien. Later is diens zoon Martien ook melkventer geweest.

De boer beurde 50 cent voor het voeren van de romkar. Halfweg als er een

lege melkbus op de kar stond, werd er water bij de melk gedaan. Zwiers was heel goedkoop en was voer voor de varkens.

Van de boer ging de melk naar de fabriek. Dat gebeurde met paard en wagen, de 'romkaar'. Boeren die dat wilden doen, om wat bij te verdienen en omdat ze er wel de tijd voor hadden, konden daarop voor een jaar inschrijven. Het werk werd aan de laagst vragende gegund. De melk ging in de kruik(en) van de boer op de wagen. Kruiken waren gegalvaniseerde bussen, waarop een koperen plaatje was gesoldeerd. In dat plaatje was het nummer geslagen waaronder de boer bij de melkfabriek geregistreerd stond. In de fabriek werd de kwaliteit van de melk vastgesteld (verdeling in klassen), met het oog op de beloning aan de boer en de verwerking tot

Witte nog

allerhande zuivelproducten. Soms werd de melk afgeroomd en bleef er ondermelk, ook wel 'zwers' genoemd, over. Boeren konden ondermelk voor een habbekrats terugkopen om ze aan hun varkens te voeren. Een van de zuivelproducten was natuurlijk de melk. Die werd meestal voor eigen rekening en los – niet voorverpakt - uitgevent door melkboeren. Het vel van de gekookte melk met suiker was een lekkernij.

De termen biest, zwiers en karnemelk werden genoemd. Biest is de melk die de koe geeft na het kalven, zwiers is ondermelk en karnemelk is een melkproduct.

Jongvee wedstrijd met Nelly de Groof- Hulsen en Jac Hulsen.

Melkfabriek

Rond de jaren 1890-1895 was er sprake van een landbouwcrisis, veroorzaakt door import van granen uit Amerika. Dit had tot gevolg dat men meer melkvee ging houden. Zodoende ontstonden op veel plaatsen kleine melkfabriekjes.

Om de melk van de boeren te verwerken werd in Leenderstrip in 1898 het eerste melkfabriekje opgericht in een voormalige valkenierswoning. Die had tot enkele jaren daarvoor nog als hulpschool gediend. Het fabriekje kreeg als naam De Eensgezindheid. De zuivelbereiding geschiedde nog met handkracht. De eerste medewerkers waren Jan van Dijk, Jan Hulsen en Eugène Kaerts. De eerste directeur heette Willem van Breugel, zijn opvolger was Van der Vleuten. De laatste directeur was Willem van

Witte nog

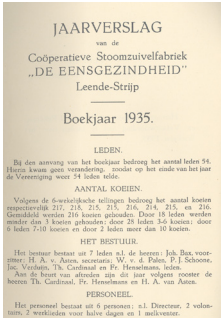
Het gebouw
Strijperstraat 49: coöperatieve stoomzuivelfabriek „DE EENSGEZINDHEID“

HOE HET 1913 VAN DE COÖP. STOOMZUIVELFABRIEK „EENSGEZINDHEID“, 49 Leenderstrip

Het in 1975 afgebroken gebouw met de grote fabrieksschoorsteen, die nodig was voor de stoommachines voor een bekind bageelmelk van Leenderstrip. Bovenop de schoorsteen stond, in de latere jaren van zijn bestaan het symbool van de „C.O.B.“ (waarschijnlijk van Groljeer). Rechts vooraan het gebouw 'het postkantoor van de PTT', de rode brievenbus van Leenderstrip.

Grinsven. In het begin brachten de boeren hun melk per kruiwagen naar het fabriekje. De in Leenderstrip geproduceerde boter werd geleverd aan de Botermijn in Eindhoven, die gevestigd was onder het kantoor van de Coöperatieve Boerenleenbank aldaar. In 1909 telde deze coöperatie 54 leden (die in totaal 192 koeien hielden) die 408.400 kg melk leverden, waarvoor 14.080 kg boter afgeleverd kon worden. Vijf jaren later was deze coöperatie gegroeid naar 58 leden (die eveneens in totaal 192 koeien hielden) die 442.998 kg melk leverden, waarvan 16.478 kg boter gemaakt kon worden. Ook Leende telde boterfabriekjes. In 1893 zelfs vier! In de loop van de tijd zijn deze samen gaan werken en

eens in totaal 192 koeien hielden) die 442.998 kg melk leverden, waarvan 16.478 kg boter gemaakt kon worden. Ook Leende telde boterfabriekjes. In 1893 zelfs vier! In de loop van de tijd zijn deze samen gaan werken en

Witte nog

op 1 juli 1913 werd in Leende de zuivelfabriek Wilhelmina opgericht. In 1914 telde deze coöperatie 120 leden (die in totaal 356 koeien hielden) en werd er 28.556 kg boter geproduceerd. De melkfabriekjes van Leenderstrip en Leende waren in 1897 de eerste klanten die geld leenden van de pas opgerichte Boerenleenbank. Boter werd geleverd aan margarinefabriekje Bluijsen in Asten. Gedeputeerde Staten verleenden in 1910 aan Peter Verra vrijstelling van n het verbod om als onderwijzer secretaris te zijn van de Vereniging tot Verbetering van de Zuivelbereiding Wilhelmina in Leende. Verra was in 1883 uit Geldrop naar Leende gekomen, om school te doen bij de jongens.

Later werd voor de zuivelverwerking samenwerking gezocht met de boeren in Heeze en Sterksel. Dat leidde rond 1917 tot de oprichting van de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek Heeze-Leende, aan de Leenderweg in Heeze. De bouw van deze stoomzuivelfabriek werd aanbesteed voor f57.500,-. Deze fabriek telde zo'n 280 leden, die goed waren voor 830 melkkoeien. Pas in 1937 werd de coöperatieve melkfabriek van Strijp opgeheven en sloten zij zich ook aan bij de fabriek in Heeze-Leende. Verdere schaalvergroting, als gevolg van ruilverkavelingen, luidde ook het einde van deze fabriek in. Het werd in 1967 Campina. De woonerfnaam Mulkhoek in Heeze herinnert nog aan de stoomzuivelfabriek die daar gestaan heeft. De oude fabriek is afgebroken in 1975. De toren is 1983 afge-

Jac Verduijn Hz

Toon Maas

Witte nog

Neel Hikspoors en dochter Canisia.

broken. Bij de melkfabriek werkten o.a. Arnold Adams en Tinuske Bax. De term Strieper mulk komt door deze melkfabriek.

Over de koeien en de melk

Vroeger werden de koeien doorgaans met Pasen 'in de wei gedaan'. Ze bleven er gewoonlijk tot Allerheiligen. Dan riep de naderende winter het rundvee terug naar de stal. Het melken van de koeien was meestal het werk voor vaardige vrouwenhanden.

moeder Verduijn

Mientje van der Palen en haar moeder v.d. Palen-Dommels

Witte nog

Maar ze moesten daarna ook met een meer of minder volle melkbus terug naar huis. Geen licht werk, over soms wel erg smalle en of rulle zandpaden en de zware melkbus voor op de fiets. Hier belastte een man, Everhard van Mensvoort, zich met het karwei.

Melkcursus

Om de kwaliteit van het melken te verbeteren organiseerde de NCB (Boerenbond) melkcursussen, met een examen en een wedstrijd tot besluit. Op de foto een aantal cursisten en prijswinnaars. Na de melkafdracht kwamen de 'producenten' toch ook nog even in de schijnwerper, samen met cursiste Nel Verduijn en Theo Vugts, leraar tevens schoolhoofd in Leenderstrijp.

Witte nog

Uitleg over het Melk scheppen.

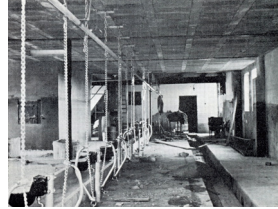
Vlnr, achterste rij, examinator, Sjaak van Weert, Jan van Dijk, Jan van der Kruis, 2 examinatoren, leraar Theo Vugts, Mieke van Mierlo en nog een examinator. Vooraan: Adriaan van der Heijden, Sisca van Velthoven, Sjaak en Nel Verduijn en Chiel Snoeks. De meewerkende koeien bescheiden op de achtergrond.

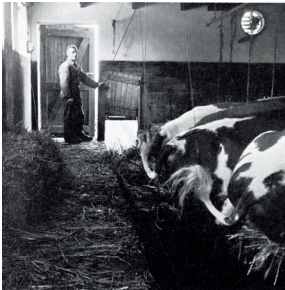
Witte nog

Hennie van Weert met koe.

De grupstal van
de gebroeders van Asten

De stal van Schoone
aan de Strijperstraat

water putten en melk koelen in
de put bij Harrie en Wim
van Meijl achter het huis

Bij geitenmelken:
De geit die een sigaret kreeg

Witte nog

Het scheppen! Peter van Rijsingen en zijn broers Mathé en Walter.

Een keer per maand werd er een monster genomen van de melk van elke koe. Dat organiseerde de melkfabriek. Het was voor controle op melkvee en de liters die gemolken werden. Met een speciaal schepje werd melk uit de emmer geschept en in een flesje gedaan. Dat ging naar de melkfabriek. De romkar nam het 'schemateriaal' mee.

Er werd nog veel met de hand gemolken. De melk werd in emmers gewogen met een unster, hangend aan een driepoot. 's Avonds om 6 u weer melken. In het weekend, op zondag ooit lastig.

Leren melken. Er was een melkcursus. Die werd georganiseerd door de Jonge Boerenstand De melkcursus was gemengd. Het ging uit van de jonge boerenstand en boerinnenbond. Er kwam een speciale instructeur. Hij lette op het melkgereedschap, de hygiëne. Zeef en emmer. De melkbussen en het melkgereedschap werd geschuurd met zand en water.

Peter van Rijsingen heeft (met broers Walter en Mathé) tijdens schooltijd jarenlang "geschept als bijverdienste). Het doel van het melkscheppen was de melk te controleren op vet en later ook op eiwit om de kwaliteit van de melk te beoordelen en ook de kwaliteit/staat van de koe. Er werd namelijk uitbetaald voor de melk naar gelang vet en eiwit gehalte in de melk. Een goede koe gaf veel liters melk met een hoog vetgehalte. Elke boer was om de 3 weken aan de beurt. De melkcontroledienst gaf daarvoor een lijst met de te controleren boeren/koeien voor die week af bij de melkschepper, evenals kratjes met reageerbuisjes. De melkschepper op zijn beurt nam contact op met de boer om de controle (de bemonstering) aan te kondigen. Dit contact opnemen gebeurde op de ochtend na het melken, opdat de tussentijd tussen

Harrie van Asten

Wim van Asten

Witte nog

twee melkingen niet beïnvloed kon worden ten gunste van een hogere melkgift. De bedoeling was om 3-wekelijks de melkproductie per koe, per etmaal te controleren. Eerst werd de koe geïdentificeerd. Dat gebeurde aan de hand

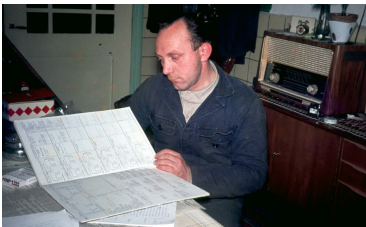
Peter van Rijsingen is bezig met 'scheppen'

van "de schets", Dat is tekening van de koe zoals deze bij de geboorte was gemaakt. Een vlekentekening op een algemene koetekening. Elke koe had een naam bijvoorbeeld Bertha 2 of Truus 3. Deze naam was overigens min of meer genetisch bepaald want het kalf werd vernoemd naar de moeder. M.a.w. als de moederkoe Truus heette dan heette de dochter ook automatisch Truus (met een volgnummer wat nog niet bestaat. (Later en tegenwoordig heeft de koe een halsband met een nummer en een "tag" (voor elektronische herkenning bij bv de voederunit) Was de koe geïdentificeerd dan werd haar melk afgewogen. Dit gewicht werd in stappen van 0,2kg genoteerd op de lijst. Vervolgens werd de melk door een "Zei" (een zeef) gegooid. Dan werd de melk met een lange lepel eerst goed gemengd en daarna werd er een schepje uitgeschept en in het reageerbuisje gedaan. De reageerbuisjes werden door de controleur weer opgehaald bij de melkschepper. In de zomer gebeurde dit 2x per week, in de winter 1x. Heel vroeger gingen de buisjes met de 'Romkar' mee naar het melkfabriek. Er werd ook een conserveringspilletje in de

Witte nog

reageerbuis gedaan ter voorkoming van verzuring. De melkschepper ontving (in de tijd van Walter, Peter en Mathé) een vergoeding van 2 gulden per boer aangevuld met 20 cent per koe. De boer moest voor deze diensten betalen. Het was ook voor de boer belangrijk om te weten of ze de koe aan moesten houden voor melkproductie. Voordat er een nieuw kalfje geboren werd, moest de koe eerst 2 maanden droog staan. (Mocht niet gemolken worden.) De vergoeding kon omgerekend per uur heel riant zijn als de boer efficiënt kon werken door de veestapel bij elkaar te hebben staan. Soms werd er wel eens gesjoemeld. Er werd b.v. een beetje melk van de voorgaande dag door de boer toegevoegd voor een schijnbare hogere melkproductie. Je kunt je dan afvragen: "wie houdt hier wie voor de gek." Hoewel, de boer kreeg vaak wel een betere prijs voor een goede koe, bijvoorbeeld bij de KI (Kunstmatige Inseminatie). Vandaag de dag bestaat melkscheppen nog steeds, zij het op een andere (modernere) manier. (Zie ook de foto's die ik heb meegekregen).

Met 60 koeien werd door de gebroeders van Asten destijds een grote boerderij gerund samen met hun zus.

Boer Harrie van Kuijk bezig met zijn bedrijfsboekhouding

De melkfabriek classificeerde de aangevoerde melk in 1ste, 2de en 3de klas. Bij levering van 3de klas melk kreeg je boete. 3^e klas melk was zure melk als gevolg van slecht koelen. 2^e klas melk was vaak het gevolg van biest in de melk. Als een koe gekalfd had, mocht (en mag nog steeds niet) deze melk drie dagen niet geleverd worden. De boer ontving van de melkfabriek de filter terug, zodat de boer ook de kwaliteit kon zien.

Witte nog

hooischudden met de machine

familie van Asten

Witte nog

Potstal

Driek van Zon mandenvlechter. Hij maakte grote manden en aardappelman-

De gebroeders Frans en Peer Maas snijden riet om manden mee te vlechten

Witte nog

Driek van Zon

den, schoenpoetsmanden werden gevlochten van wilgentenen. (dunne twijgen van de wilgenstruik/boom).

Driek van Zon was afkomstig van Soerendonk en was gehuwd met Hanne Fransen, de dochter van Driek Fransen, die woonde aan het Klooster te Leenderstrijp. Zij vestigden zich ook op het Klooster en kregen daar 9 kinderen, waarvan de eerst vijf binnen 2 jaar!.

In 1927 brandde de boerderij samen met de burens af en zij verhuisden naar Strijperstraat 52. Hier kregen zij er nog 9 kinderen bij. Ook hier is de boerderij gedeeltelijk afgebrand maar weer opgebouwd.

Driek van Zon stond bekend om zijn sterke verhalen die hij aan de jongeren vertelde:

De gaffel die door de koe werd ingeslikt terwijl Driek de koeien aan het hooi geven was.

Is dá echt waor Driek?? Jazikker ik heb 't zelf gezien, d'r stak nog 30 cm oet!! (Soerendonks).

Het konijn dat aan de boom vastgeschoten werd omdat hij tijdens het jagen bemerkte dat hij geen patronen meer had. Zijn patronen waren op maar hij voelde nog een hoefnagel in zijn zak en stopte die in zijn geweer, hij richtte en hij schoot en raakte het konijn.

Is dá echt war Driek?? Jazikker , 't was 'n goei schot, ik schoot 'm meeje z'n oeren án d'n boom vast!!! (Soerendonks)

De grootste mangelwortels die er ooit waren.

Een boer vertelde zulke grote mangelwortels te hebben dat er maar 3 stuks in een mand konden.

Tweede boer vertelde zulke grote mangelwortels te hebben dat er maar 1 op de kruiwagen gelegd kon worden.

Driek vertelde dat ze zulke enorme grote mangelwortels hadden zulke grote had niemand!!

Is dá echt waor Driek?? Jazikker die mangelwortel waren zo groewt. Die moeste meije de 'malle Jan' van 't veld afriejen!! (Soerendonks)

Witte nog

(Malle Jan was een as tussen 2 grote wielen waaronder een boomstam werd vervoerd)

Als men vroeger 'n meiske of knul had leren kennen werd thuis gevraagd hoeveel stalramen de boerderij telde!!

In de regel gold dat hoe meer stalramen in de boerderij, des te meer vee, des te meer rijkdom!!) Harrie Verduijn wandelde met nieuwe gele blinkende klompen door het Klooster in Strijp.

Bij Frans van Mierlo voorbij gekomen vroeg Frans: Oh Harrie, hède neij blök ? en Harrie antwoordde hierop. Ja dá wel ja, ik moes wel..... m'n ouw die trokke waoter!!!

In de winter werd mutserd gemaakt. Hier de gebroeders van Asten.

Jan en Nel Valkenaars

van Gastel met zijn vrouw achter het huis

Witte nog

groepsfoto met Sjaak Staals, en Nico van Hoof Janus en Mina van Asten.
Moeder van Francien Barten- van Weert.
Moeder Staals had de meisjesnaam van Asten.

mannen met Ger van Dijk, Jan van Dijk,
van den Broek, Wim van Meijl en
anderen.

gezin Hikspoor
vlnr Nella, Martien, Marietje, Neel,
Canisia, Ciska, daarboven, Riek, Jan,
Tonny, onbekend